

XAVIER SORNÍ I ESTEVA

CONTROVÈRSIA ENTRE APOTECARIS DE BARCELONA ENTORN
A LA TRIAGA MAGNA A LES DARRERIES DEL SEGLE XV.

IV Congrés d'Història de la Medicina Catalana
Poblet, 7-9 de juny de 1985
Actes, Vol. II

Entre els apotecaris de Barcelona, sense poder-se precisar des de quan, però amb anterioritat al 29 d'octubre de 1492, es crearen opinions contraposades pel que fa a l'animal viperí amb que calia confeccionar la Triaga Magna de Galèn (1), el qual n'era component en forma de trociscs (2). Com a conseqüència s'entaulà un litigi que culminà en un decret de Ferran III el 4 de novembre de 1493.

Dissortadament, el document que ha permès conèixer aquests fets, i que és la base de la present comunicació, és incomplet i no permet saber a quina de les parts va ésser donada la raó (3) (V. apèndix documental). Tot i amb això té un considerable interès.

La controvèrsia entre els apotecaris engegà un procés que fou sentenciat per l'estudi o Col·legi de Metges de Barcelona, llevant acta en diverses dates, la primera de les quals fou el 29 d'octubre de 1492, el notari i escrivà de l'esmentat Estudi, Lluís Jorba.

S'ignora la data i contingut d'aquesta sentència però degué ésser favorable a l'opinió propugnada pel grup d'apotecaris encapçalat per Pere Camps i Pere Matheu llavors cònsols de l'Art o Col·legi d'Apotecaris de Barcelona, doncs Genís Solsona i Pere Rossell, els nous cònsols del Col·legi, que defensaven tot el contrari, van ésser els qui, en nom propi i del Col·legi, apel·laren.

Pere Camps i Pere Matheu pretenien que la Triaga Magna s'havia de confeccionar amb trociscs fets de carn d'aquells animals anomenats vulgarment escurçons, que els escurçons eren "viperas" o "tiros", que tenien les mateixes propietats i que s'havia d'obrar com si d'aquell animal anomenat "tiri" es tractés. Per altra banda, Genís Solsona i Pere Rossell defensaven que la Triaga de Galèn no s'havia de confeccionar amb carn d'escurçó, que aquest no era "tiri", que la Triaga calia fer-la de carn i de trociscs de l'animal anomenat "tiro", tal com Galèn i altres autors ordenaven.

L'apel·lació constà en poder de Francesc Torner, notari públic, el 30 d'agost de 1493, i la causa va ésser confiada per règia majestat a Joan Rodríguez de Toledo i Nicolau Soto, protofísics, professors de l'art i alcaldes examinadors majors de l'art de física, cirurgia i apotecaria per tots els dominis reials, segons constà en poder de Bartomeu Ferrer, escrivà regi, també el dia 30 d'agost de 1493.

Joan Rodríguez de Toledo i Nicolau Soto, els jutges expressament elegits per aquest cas, després de considerar les al·legacions de les parts i de veure tres animals, un dels quals era un "tiro", que l'apotecari Jaume Florença del Col·legi d'Apotecaris de Barcelona, previament requerit, portà i mostrà, dictaren sentència.

El document no permet aclarir a quina part donaren la raó; el registre és incomplet. Tot i amb això, el foli següent segueix ocupant-se de la qüestió, posant de manifest que, a Barcelona, el 24 d'octubre de 1493, en presència del ja esmentat Bartomeu Ferrer, escrivà i notari públic, va ésser signat compromís i sentència arbitral. A continuació es troba registrat el decret de Ferran III, amb data 4 de novembre de 1493, corroborant la sentència dels protofísics Joan Rodríguez de Toledo i Nicolau Soto.

Indubtablement, una recerca més aprofundida i afortunada que la portada a terme fins ara permetrà esbrinar quelcom més d'aquesta problemàtica i, a la vegada, potser conèixer el contingut de la sentència. La investigació resta doncs oberta.

Ara bé, per altra banda, el document que ha donat peu a aquesta comunicació té un interès suplementari.

A l'obra de Pere Benet Matheu, apotecari barceloní, "Liber in examen apothecariorum...", acabada el 12 d'octubre de 1497, uns quatre anys després d'aquests fets, i publicada a Barcelona el 1521, sorprèn, a més de la gran erudició de l'autor, la llarguíssima disertació, admirablement documentada, sobre "De tiro" (fol. 72v-75l) en ocupar-se dels ingredients de la Triaga Magna. És de fet un aplec d'arguments, amb nombroses cites d'autors mèdics, per demostrar que els "Troscorum tiorum" es podien i s'havien de fer amb carn de l'animal anomenat vulgarment escurçó, és a dir, el mateix que propugnaven pocs anys abans Pere Camps i Pere Matheu.

Això permet entreveure la possibilitat de que Pere Matheu i Pere Benet Matheu fossin una mateixa persona. La semblança en el nom, la identitat de cognoms, el fet d'ésser coetanis i tots dos apotecaris de Barcelona i la coincidència de parer, convida a considerar la hipòtesi. Cal tenir en compte, però, que, tal com ha posat de manifest Suñé Arbussà en un recent estudi sobre l'autor, del qual no se'n sap més del que la seva pròpia obra permet conèixer, són un embolic les referències d'apotecaris que en aquell temps duïen per cognom Matheu i per nom Pere o Benet (4).

Finalment, cal subratllar, sense voler entrar en aspectes biogràfics dels protagonistes dels fets comentats, que alguns dels apotecaris esmentats tenien un pes específic considerable a la ciutat de Barcelona. Pere Camps va ésser conseller el 1483 i 1499, Genís Solsona ho era el 1493, el mateix any que tingué lloc la causa de l'apel·lació, i Jaume Florença ho havia estat el 1486 (5).

NOTES

- (1) Fins molt avençat el segle XVI, la Triaga Magna preparada pels apotecaris de Barcelona no era Triaga Magna d'Andròmac segons Galèn, sinó la Triaga Magna de Galèn segons Nicolau, qüestió, aquesta, que serà motiu d'una altra comunicació (V. de Dejuan i Simó, I. i Sorni i Esteva, X.: "De la Triaga Magna de Galèn segons Nicolau a la Triaga Magna d'Andròmac segons Galèn).
- (2) "Trosiscorum thiri" o "Trochiscorum thirorum", segons les "Concòrdies" de Barcelona dels anys 1511 i 1535, respectivament.
- (3) A.C.A., Canc. Reg. 3652, f. 163v-165v.
Document localitzat per F. Solsona i Climent, funcionària de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, la qual, coneixedora d'aquesta línia d'investigació no dubtà en facilitar-lo.
- (4) Suñé Arbussà, Josep M.: "Un enigma històric: Pere Benet i Matheu i el seu Liber in exame apothecarium". Conferència inaugural del "I Congreso Español de Historia de la Farmacia" (Castelló de la Plana, 4-6 de maig de 1984). Circular Farmacèutica. En premsa.
- (5) CAPMANY Y DE MONTPALAU, Antonio: "Memorias Históricas sobre la Marina Comercio y Artes de la Antigua Ciudad de Barcelona". Madrid, 1799. T. IV. "Apéndice de notas varias" Págs. 105/106.

APENDIX DOCUMENTAL

1493, Barcelona, (?), 24 d'octubre i 4 de novembre.

Sentència arbitral dels protoffsics i aicaldes examinadors majors, Joan Rodríguez de Toledo i Nicolau Soto, de la causa d'apel·lació a la sentència dels metges de l'Estudi o Col·legi de Metges de Barcelona en relació a la controvèrsia suscitada entre els apotecaris de Barcelona a raó d'un dels ingredients de la Triaga Magna de Galèn i posterior decret de Ferran II corroborant la sentència dels protoffsics.

A.C.A., Canc., Reg. 3652, f. 163v-165v.

In Dei nomine. Pateat universis quod cum super alteratione seu controversia exorta et suscita in presenti civitate Barchinone ratione confectionis Tiriace Magne Galieni inter apothecarios dicte civitatis fuisset exorditus processus et inde lata sententia inscriptis per medicos universitatis studii seu collegii eiusdem civitate Barchinone, prout hec et alia in processu inde actitato in posse discreti Ludovici Jorba, notarii et scribe dicti studii, sub diversis kalendariis, quorum primun fuit die vicessima nona mensis octobris anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo, et a dicta sententia fuisset interposita appellatio pro parte Genesii Solsona et Petri Rossell, consulum collegii dicatorum apothecariorum Barchinone, nomine ipsorum et alicrum adherentium et nomine etiam totius collegii ipsorum apothecariorum, ut de dicta appellations constat in posse discreti Francisci Torner, auctoritate regia notarii publici, die tricesima Augusti anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo tercio presenti et infrascripto, et dicta causa appellacionis fuisset commissa per regiam maiestatem reverendis dominis Joanni Roderici de Toledo et Nicholao Soto, prothoficis eiusdem regie maiestatis, prout constat de dicta commissione in posse infrascripti Bartholomei Ferrarii regii scribe die tricesimo mensis Augusti proxime devoluti. Tandem ipsi domini commissarii virtute eorum comissionis die presenti et infrascripto ad audiendum sententiam assignata instante et requirente Jacobo Florença, apothecario de dicto collegio apothecariorum Barchinone, per una parte processerunt ad proferendum et promulgandum dictam eorum sententiam in hunc qui sequitur modum. Nos, Joannes Roderici de Toledo et Nicholaus Soto, artium et medicine professores prothofisici serenissimorum et potentissimorum domnorum nostrorum Regis et Regine Castellie et Aragonum, etc. Aicaldi et examinatores maiores artium fisice, chirurgie et apothecarie in omnibus terris et dicionibus earundem Maiestatum et Iudices sive commissarii specialiter et expresse electi, creati et deputati per prefatam regiam Maiestatem ad infrascripta decernendum, providendum et declarandum.

Vicis in primis suplications et allegationibus interpositis pro parte Petri Camps, dierum maioris, et Petri Mathei, apothecariorum Barchinone, tunc consulum artis seu collegii ipsorum apothecariorum et aliquorum aliorum eis adherentium cum quibus conantur probare quod Tiriaca magna Galieni potest et debet confici ex trociscis factis ex carnibus animalium vocatorum vulgo cursones, pretendentes dictos cursones fore et esse vipers sivo tiros et quod eandem proprietatem habent et operationem faciunt sicut illa animalia sive vipere nuncupate Tiri ad quod probandum aliquas auctoritates et rationes adduciunt. Visis in contrarium supplicatione et aliis allegationibus interpositis pro parte Genesii Solsona et Petri Rossell apothecariorum et anno presenti consulum artis seu collegii per forum apothecariorum Barchinone et aliquorum aliorum de dicto collegio eis adherentium cum quibus conantur probare quod dicta Tiriaca magna Galieni non debet confici neque fieri ex carnibus dicatorum consonum, neque dicti non sunt Tiri, pretendentes et affirmantes quod immo ipsa Tiriaca magna Galieni debet confici et administrari ex carnibus et ex

trociscis factis ex illo animali Tiro, prout et quemadmodum opse Galienus, magister et conditor dicte confectionis, et ceteri doctores ordinarunt atque voluerunt et non alias adducentes ad hoc multas auctoritates doctorum medicine et alias rationes. Visis inquam oculariter tribus animalibus que Jacobus Florença, apothecarius Barchinone infrascriptus, tulit et hostendit nobis, videlicet una tiro quem ut offeruit ipse Jacobus Florença portari fecit... (en aquest punt s'interromp el registre, deixant mig foli en blanc)

Decretum

In civitate Barchinona sub kalendario dierum vicessime quarte mensis octobris anno a Nativitate Domini millesimo quadragesimo nonagesimo tercio. in posse Bartholomei Ferrer, eiusdem regie Maiestatis scribe, eiusque auctoritate notarii publici per totam terram et dominacionem suam, fuit firmatum compromissu et fidelata arbitralis sententiam inter apothecarios dicte civitatis rations confectionis Tiriace magne Galleni per Joanem Rodericus de Tholedo et Nicholaum de Soto, prothofisicos sue Regie Maiestatis. Eiusquidem sententiam pro regiam Maiestatem fuit appositum decretum in modum qui sequitur.

Signum Ferdinandi Dei gratia Regis Castelle, Aragonum, legiones, Sicilie, Granate, Toleti, Valencie, Gallecie, Maioricarum, etc. Qui predictam sententiam pro superius nominatas prothofisicos nostros virtute comissionis nostre in eadem mencionate latam et promulgatam ut superius continetur auctorizamus et decretamus eidemque auctoritatem nostram impendimus pariter et decretum et pro maiori omnium premissorum corroboracione presentem sub hac forma expediri iussimus nostro communi sigillo in pendentem munitam in civitate Barchinone die quarto mensis Novembris anno a Nativitate Domini millesimo quadragesimo tercio, regnorumque nostrorum videlicet Sicilie duo, vicesimo quinto Castelle et legionis, vicesimo Aragonum et aliorum quindecim, Granate autem secundo.

Yo el Rey

Dominus Rex mandavit mihi Jacobo
Ferrer. Visa per Casafranca, Regentem
Thesaurariam, et B. Ferrer pro
Conservatore Generale.